

Petdesetletnica pisateljavanja grofa Tolstega.

Spominska črtica. — Napisal Dr. E. L.

Pred polstoletjem, l. 1852., je izšel v „Sovremenniku“ prvi del nekake avtobiografske trilogije — „Dětstvo“. Podpisan je bil neki neznani L. N. T. Globoka umetniška analiza in neobičajna resničnost in živahnost v popisu so takoj zbudile pozornost. Sicer so takrat že Rusi imeli za Puškinom, Lermontovom in Gogoljem novo pisateljsko generacijo, v kateri so se blestela imena Turgenjev, Gončarov, Grigorovič in Ostrovskij. Vendar je „Dětstvo“ obrnilo nase pozornost ruskega občinstva.

Novi pisatelj — bil je Lev Nikolajevič Tolstoj — je kmalu iznenadil rusko slovstvo z novimi deli. Dokončal je trilogijo z „Otročestvom“ in „Junostjo“ ter stopil takoj na širše polje zgodovinskega in kulturnega romana.

Šel je v vojsko ter prebil krvave boje l. 1854. Bil je sam v sebastopoljskih krvavih bitvah, in videl je vso grozo vojne na lastne oči. Ti dogodki so mu podali snovi, s katerimi se je bavil v prvi dōbi svojega pisateljavanja. „Nabêg“, „Rubka lêsâ“, „Kozaki“ so izšli izpod njegovega peresa, in potem je stopil pred svet s svojimi slavnimi sebastopoljskimi povestmi: „Sevastopolj v dekabrê 1854. g.“, „Sevastopolj v majê 1855. g.“ in „Sevastopolj v avgustê 1855. g.“ Ogromen je bil vtis teh povesti, v katerih je grozota vojske naslikana s pretresujočo istinitostjo. Vrhunec te prve dōbe pa je roman „Vojna i mir“. V njem je popisal Tolstoj dōbo napoleonskih vojska s tako globoko zgodovinsko in dušeslovno analizo, da je hipoma zaslovel ta roman daleč čez ruske meje ter postal eno najbolj cenjenih del svetovnega slovstva.

V drugi dōbi svojega pisateljavanja se uglaablja Tolstoj bolj v notranje, duševno življenje. Značilen za to dōbo njegovega razvoja je roman „Ana Karenina“. Tolstoj je tu napisal dušeslovno sliko ljubečega srca.

„Vojna i mir“ je epopeja heroizma, „Ana Karenina“ pa epopeja ljubezni. Vse je živo v tem romanu, vse gorko, vse očaruje čitatelja, da se raduje z opisanimi osebami in da ž njimi žaluje. A že tu se ob koncu kaže v duševnem neodločnem boju Levinovem prehod v zadnjo dōbo grofa Tolstega.

Dušni razvoj Tolstega je ena dušeslovna celota, katero moremo umeti le, če jo zasledujemo skozi celo njegovo življenje. Tolstoj v svojih junakih popisuje samega sebe. Irtenjev, Olenin, Nehljudov, Bezuhov, Levin — vsak izmed njih je Tolstoj v neki dōbi svojega razvoja. Njihovi grehi so bolj ali manj njegovi grehi, njihove misli vodijo k njegovim nazorom. Vendar je pa Tolstoj napisal tudi direktnoavto biografsko povest svoje duševne preroditve. Ta je „Moja izpoved“, iz katere hočemo tu podati glavni del petdesetletne zgodovine njegovega mišljenja, kakor jo je odkritosrčno sam izročil javnosti. L. 1876. je bil dovršil Tolstoj „Ano Karenino“, in l. 1879. je že napisal „Izpoved“, kateri je l. 1882. pridal „Dodatek“.

V šestnajstem letu — tako nam pripoveduje Tolstoj — je izgubil vero in religijo ter začel živeti, kakor je videl druge. To je bila dōba plitvega svobodomiselnosti. Verval je edino le v „svojo popolnost“, a sam ni vedel, kaj da je to pravzaprav. Um si je hotel izpopolniti z vedo, voljo si je hotel ojačiti z nekaterimi občnimi načeli, telo pa s fizično vajo. Tudi po neki moralni dovršenosti je težil, a jo je videl le v tem, da postane močnejši, bogatejši, slavnejši, imenitnejši od drugih. Hotel je doseči tudi neko duševno dobroto, a kmalu je videl, da drugi dobroto prezirajo in hvalijo to, kar je slabo. Tako je preživel deset let svoje mladosti v raznih zmotah. Začel je tudi pisati, a s tem namenom, da se oslavi in si pridobi imetja. Čutil je v sebi neki

nagon k dobremu, a se je silil, da ga zaničuje ali ga vsaj prezira.

Ko se je kot 26 leten mož vrnil iz Krimske vojske v Peterburg, je živel v družbi tamošnjih pisateljev ter tam spoznaval njihove teorije. Šel je v prostrani svet, živel v Parizu, prepotoval Francosko, Nemčijo, Italijo, Švico, ogledal si življenje v Londonu, ter začel verovati v „napredek“. Vrnil se je v domovino ter snoval šole za preprosto ljudstvo, v katerih je tudi sam učil po teh nazorih. Oženil se je ter dolgo časa ni iskal drugega, kakor da si življenje naredi kar moči prijetno v družinskem krogu. Tako je preteklo zopet petnajst let, v katerih je mnogo napisal, a bolj zaradi materialnega dobička, kakor iz višjih nraavnih ozirov. Učil je v svojih spisih, naj vsak gleda, da kolikor mogoče dobro živi.

Pa vedno pogosteje se mu je vrivalo vprašanje: „Čemu pa živim? Kaj bo z menoj po smrti?“ Izkušal se je iznebiti teh misli, pa so se mu vedno vračale. Tako je mnogo let živel v dvomih in si sam sebi ni upal odločno odgovoriti.

Ko je bil star petdeset let, mu je prišla misel, da je vse življenje brez namena, in torej nesmiselno, in se je hotel umoriti. Pa bil je bogat in imel je otroke in dobro ženo. Zaradi njih je živel dalje, pa je vendar bil prepričan, da je neumno živeti.

Začel je pregovarjati samega sebe s tem, da mora živeti iz ljubezni do rodbine in do umetnosti. Pa odgovoril si je, da to ni zadosten vzrok za življenje. Saj rodbina mu obstoji iz ravno takih ljudi, kakor je on, in ti morajo priti prej ali slej tudi v isti duševni položaj. Ali naj ga od samoumora zadržuje umetnost? Nikakor ne; saj mora priti čas, ko bodo pozabili njega in vseh njegovih del.

Zatekel se je k znanosti, da bi v nji dobil odgovor na mučno vprašanje. Pa tudi veda mu ni mogla rešiti vprašanja: „Kaj sem in čemu živim?“ Novodobna eksperimentalna veda mu je govorila: „Vse raste in vse se razvija. Vse teži po dovršenosti in ima zakone, ki vodijo ta razvoj. Ti si del

celote. Kadar boš spoznal zakon splošnega razvoja, boš našel tudi svoje mesto v celoti ter spoznal samega sebe.“ A ta odgovor Tolstemu nikakor ni ugajal, ker sam na sebi ni videl nikakega razvoja k boljšemu, ampak ravno nasprotno: opazoval je, da mu ginejo sile. Iskal je svéta pri spekulativni znanosti, in ta ga je učila: „Celo človeštvo živi in se razvija na temelju duševnih principov, idealov, ki ga vodijo. Ti vzori se pojavljajo v religiji, v umetnosti in v državi. Ti ideali se vzpenjajo vedno višje. Človeštvo je na poti do najvišje popolnosti. Ti si del človeštva, in tvoj namen je, da spoznaš in udeležuješ ideale človečanstva.“ Te splošne in prazne besede mu niso zadostovale, in začel je premišljati spise raznih modrijanov, zlasti pesimističnih. Iz buddhizma in iz Schopenhauerjevih spisov je prišel do zaključka, da je ves svet sama prevara, da je smrt boljša kakor življenje, in da je srečen le oni, ki se ni nikdar rodil.

Pa vse to mu vendar ni dalo nikakega odgovora na vprašanje: „Čemu živim?“ Prišla mu je misel, da začne proučevati ljudi, s katerimi občuje. Morda ti vedó, čemu živé?

Največ je našel takih, kateri se sploh nikoli niso bavili z vprašanjem, ali je svet dober ali slab in čemu da je. Takih ljudi Tolstoj ni hotel posnemati. Drugi so bili lahkoživci, kateri so življenje uživali, ne misleči na smrt. Tudi po teh se ni hotel ravnati. Tretji so dejali, da jim je življenje pretežko in da ga ne morejo prenašati, in ti so šli in se umorili. Četrtri so tudi dejali, da je življenje zlo, in da je bolje, če si ga človek sam vzame, a niso imeli dovolj poguma za samoumor in so živeli dalje. Tolstoj je videl, da on spada med te poslednje in da iz strahu pred smrtjo izvirajo njegovi ugovori proti samoumuru. A prišla mu je še druga misel: „Ali sem proučeval prave ljudi?“

In na to si je odgovoril, da so vsi ti ljudje bili takozvani „izobraženci“, ljudje njegove vrste. Teh pa je na svetu le manjšina. Če hoče izvedeti, kaj sodi človeštvo, se mora obrniti do preprostega ljudstva,

katero se ni od novodobnih modrijanov priučilo takih nazorov. Treba se torej posvetovati tudi z navadnimi ljudmi.

Ta pa je spoznal, da si ljudstvo ne more dati odgovora na tako težka vprašanja. Ti ljudje pa tudi niso neumni, ampak si znajo življenje urediti zelo pametno in splošno prav trezno sodijo. In ti ljudje pravijo soglasno, da je smrt veliko zlo, samoumor pa eden največjih zločinov. Odkod ima ljudstvo te nazore? Tolstoj si je odgovoril, da ne iz svojega razuma, ampak iz vere v Boga. Edino le vera daje torej ljudstvu moč in voljo do življenja.

V njem samem sta se borila razum in vera, in on je mislil, da se sme zanašati samo na svojo pamet. Izkusil je, da s tem ne more živeti, ker ne najde zmisla življenju. — Na vprašanje: „Kako mi je živeti?“ si je zdaj odgovoril Tolstoj: „Po božji postavi.“ In na vprašanje: „Kaj me čaka po smrti?“ ni mogel dobiti drugega odgovora, kakor tega, ki ga daje vera: „Ali večne muke ali pa večna radost.“ Kaj pa je to, kar ostane večno, ko vse drugo premine? Tolstoj pravi: „Zedinjenje z Bogom.“

Tako je prišel Tolstoj do vere, ker se mu je brez vere zdelo življenje prazno in brezmiselno. Človek, ki hoče živeti, mora verovati. Ko bi ne veroval, da je nekaj, zaradi česar mora živeti, ne bi živel.

Zdaj pa je stopilo predenj težje vprašanje: Katero vero naj si izbere? Začel je proučevati buddhizem, mohamedanstvo in krščanstvo. Žal, da Tolstoj ni proučeval temeljitih katoliških apologetičnih knjig, v katerih bi bil pač našel zadosten odgovor na taka vprašanja. V svojih dvomih je sklenil, da se hoče vesti v verskem oziru tako

kakor preprosto ljudstvo, ki je po svoji veri postalo pošteno in delavno.

Spoznal je, zakaj prej ni mogel najti resnice. Mrtvo je bilo njegovo življenje. Ko se je v nenravnosti in v grešnem uživanju vpraševal, kaj je njegovo življenje, si ni mogel odgovoriti družega, kakor: „Zlo.“ Zdaj pa je spoznal, da je namen človekov na zemlji, izveličati svojo dušo, izpolnjevati božje zapovedi, trpeti, ljubiti bližnjega in odpovedati se vsem nasladam. Posvetil se je

Pogled na Belgrad s hrva

popolnoma izpolnjevanju verskih dolžnosti. A cerkveno življenje ruske cerkve ga ni zadovoljilo. Začel je sam, brez cerkve, iskati resnice.

Za to tretjo dōbo je značilen roman „Voskresenje“. Tolstoj ne najde zadovoljstva niti v ljubezni niti v katerikoli drugi strasti. Puhlost in praznosta življenja se mu studita. On popisuje življenje, da bi nas napolnil s studom do njega in dvignil do višje moralne vrednosti. A kako? Osiveli

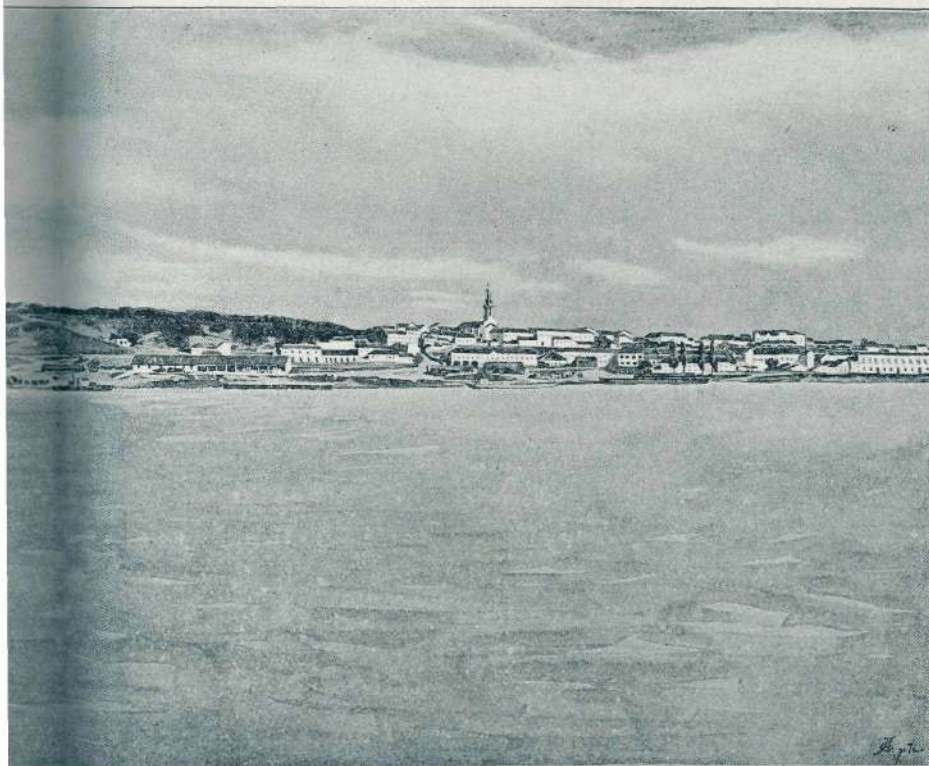
starec se zateče k evangeliju. Sam išče v njem tolažbe in rešilnih misli. A pri tem nima zanesljive opore, ampak svoje lastne protivne in enostranske misli vlaga v svete izreke večne knjige. Zgled Zveličarjev ostane pred njegovo dušo v vsej svoji neskončni veličastnosti. Tolstoj, ne priznavajoč nikake duševne avtoritete, hoče po svojem lastnem načinu, brez cerkve in brez njenih naprav, samolastno posnemati in izpolnjevati, kar sam bere v svetem pismu in kakor on sam

pove njegove modroslovne spise. Tolstoj pa modruje dalje na svojem posestvu v Jasni Poljani . . .

Nekaj tragičnega je v vsem življenju grofa Tolstega. Mi vidimo v njem, kako plemenita duša trpi in se bori, kako hrepeni po resnici in jo išče, a je vendar ne najde popolnoma, ker se ne dá voditi od one oblasti, kateri je Zveličar naročil, naj gre in naj uči vse narode!

Kakor ob koncu „Voskresenja“ železnični voz drči vun v sibirske planjave, ne da bi nam pisatelj vedel povedati, kje se ustavi — ravno tako tudi Tolstega utopične misli hité v neznane daljave . . .

Ozrli se bomo še natančneje na modroslovne nazore grofa Tolstega ter jih primerjali z novejšimi zistemi in s krščanstvom. Danes smo le v spomin te znamenite petdesetletnice očrtali obris njegovega razvoja. V te tri dôlebe se dajo razdeliti vsa njegova ostala dela, izmed katerih omenjamo še sledeče: „Smrt Ivana Iljiča“, „Krejcarova sonata“, „Plody prosveščeniya“ in „Vlast tmy“. Modroslovnih in socialno-političnih brošur je pa napisal sivi jasnopoljanski filozof že dolgo vrsto. Skoro ga ni vprašanja v javnem in zasebnem so-

grad s hrvaške strani.

Slikal Ljudevit Kuba.

umeva. Tolstoj postane — utopist. Z močnim glasom kliče človeštvo, naj se odpove napačni, bolešni in krivični omiki ter naj se vrne k pravemu človečanstvu, katero je najti le v krščanstvu — a ko izkuša sam sestavljati novo vero, pa brede po prečudnih potih. Vse občuduje Tolstega, a njegovega nauka neče nihče izpolnjevati. In slednjič pride še državna ruska cerkev ter ga izobči kot krivoverca, in država pre-

cialnem življenju, katerega se ne bi bil doteknil, povsod naglašajoč potrebo temeljite znanstvene in socialne preosnove — seveda v svojem utopičnem zmislu.

Razločevati je treba pri Tolstem one nazore, ki so opravičeni in zdravi, od pretiranih in zmedenih zahtev, katere stavi človeštvu. Vsekako pa je Tolstoj eden najznačilnejših pojavov v novejšem slovtvu.